

VISSZHANG

A közelmúlt hetek legnagyobb irodalmi eseménye kétségkívül az a nagyszabású beszéd volt, amelyet Berzeviczy Albert tartott a Kisfaludy-Társaság ünnepi közülésén. A beszéd egy új irodalmi orientáció hajnalát jelenti: Fenyő Miksa durva kirohanása dacára is korszakos jelentőségű. Az Akadémia elnöke a 80 éves Kistaludy-Társaság elnöki székéből most először mondotta ki ezeket a fölszabadító igéket: „Ady tehetségének és hatásának nagysága és rendkívülisége vita tárgya nem lehet. Tehetségét és hatását sem agyonhallgatással, sem ledorongolással, sem kiátkozó szent haraggal nemlétezővé nem tehetjük ... Vannak versei, melyek minden érző szívbe belémarkolnak ... Ady vérszerinti magyar volt ... törzökös magyarsága kitűnő cégéruül szolgált leplezni a hazátlan internacionalizmus céljait ... Nem Ady rontotta el korát, hanem jött, fájdalom, egy kor; amely szomjúhozta s ezért megértette Adyt ... egy gyászos kor szomorú és sajnálatraméltó költőjeként irodalmunkban mindenestre maradandó helyet fog elfoglalni.”

*

Császár Elemérnek a Petőfi-Társaság elnöki székéből elhangzott beszédéről hosszasan megemlékeztek a napilapok. A Nemzeti Ujság (márc. 15.) kiemeli a beszéd érdekes és meglepő befejezését, amelyben „a konzervatív irodalom békejobbját nyújtja a modern irodalom felé és keresi a módokat, amelyeken a két irodalom egyesíthető volna”.

*

Kóbor Tamás az Ujságban reflektál Császár Elemér beszédére „Jobb- és baloldali irodalom” címmel (márc. 15.). Örömmel üdvözlö a lojális békeajánlatot, de kijelenti, hogy egyáltalán nincs tudomása oly irányról, amely haza, erkölcs és vallás ellen mivoltánál, irodalmi kredójánál fogva vétene.

*

Igen figyelemreméltóak és esztétikai szempontból mély igazságot eredeti módon tejeznek ki azok a szavak, amik József Ferencz királyi herceg ajkáról hangzottak el ugyancsak a Petőfi-Társaságban. „Egy haszna lehetett – mondotta a főherceg – a modern költészetnek: hogy az új formákat kereste és talán megmozgatta ezáltal azokat az erőket, amelyek majdan új gondolatokat fognak termelni. Tehát minden új mozgalomnak nemcsak kára van, hanem haszna is lehet. Kovásznak, erjesztőnek tarthatnám a költészet életében ezeket a megnyilvánulásokat. Az igazi költészet nem szorítja gondolatait abroncsokba, hanem ő maga alkotja az új formákat, miként a tűzhányó kitörése új vidékeket, új hegyeket épít. Ezekből az alakokból lesznek az új akadémiák, amelyek rövidebb vagy hosszabb ideig életképesek, még az intenció nem fárad ki bennük”. (Budapesti Hírlap márc. 15.)

*

Mialatt a konzervatív oldalról némi közeledést észlelhetünk a „Nyugat” felé, az újonnan megindult fiatal folyóiratok mind élesebben kezdenek szentbe helyezkedni a „Nyugat” irányával, amelynek hatása és „zsarnoksága” alól emancipálni akarják magukat. Kassák Lajos, az „éneklő máglyák” és az irodalmi bolsevizmus vezére, ismét kibontja az expresszionizmus zászlaját a szelidebb „Dokumentum” című új folyóiratában. A „Tett” és a „Ma” hiveinek legújabb irodalmi proklamációja – miután régi esztétikai programjuk, az „Ember végtelen derülése” részben derültséget keltett, részben pedig talaját veszítette – a „reakciós” Nyugat ellen fordul és a húszéves irodalmi csoportosuláson az öregség jeleit állapítja meg. Kassák – akiről mindenki úgy beszél, hogy „az egyébként tehetséges Kassák” és aki maga is a nyugatosok orgánumban látta jónak önéletrajzát közölni, – ezeket írja a „baloldal felé makacs” Nyugat-ról: „Elismerjük, húsz éves erőfeszítések és jelentőséges eredmények után még mindig nem halt meg. Él – csak éppen, hogy ez az élet sem tartalmában, sem tormájában nem lehet többé mintakép a fiatalság előtt ... a Nyugat élete ma már gyümölcstelen vegetálás ... hol volt eddig az életerős fiatalság, amely ezt a saját tradícióiban megmeszesedett félistent kitudta (sic) volna dönteni a tekintélyesség pózából ...?”

*

A Nyugat húszéves jubileumához a legnagyobb föltűnést keltő hozzászólást Németh László írta a Társadalomtudomány 1926. évf. 5. számába. A Nyugatról megállapítja, hogy már nem az „irodalmi forradalom szörnyetege”. „A Nyugat utolsó fejezetéhez értünk – írja Németh László. – Az Elsodort falu, amely személyeskedő palotafarradalomnak látszott, a megváltozott idők jele. Művészek, akik a Nyugat iskoláján nőttek fel, nem csatlakoznak hozzá. Az erdélyi irodalommal nincs kapcsolata. Maga a Nyugat sem kívánja ... A Nyugat utánpótlásai eldugultak. Epigonok és vakmerő dilettánsok, egy-két ügyes ujságíró búvészkednek a maguk gyökértelen módján. A magyarság életproblémáitól egyre távolabb sodródó sziget, amely már szívesen békülne a tegnapelőttekkel”.

*

A Magyar Írás, amelyet Raith Tivadar tanár szerkeszt, hetedik évfolyamának elején kijelenti, hogy „új generáció bukkant ki a hallgatás sötétségéből, hogy új énekesei legyenek a magyar fájdalomnak.”

*

Az Új élet című nemzetpolitikai szemle is (1927. 1. sz.) ennek az új generációnak akcióba lépését jelenti be: „Új áramlatok, új emberek jöttek és mentek. A fejlődés nem áll meg és azt hisszük, hogy nemsokára ugyanolyan ellenkezéssel fogják nyugatos „öregeink“ fogadni a kapukat döngető feltörekvő ifjúság merész csatakiáltását, mint amilyen ösztönszerű és természetes fejcsóválással egykor Petőfiéket, később Adyékát fogadták”.

*

Csak egy új folyóirat ír a Nyugat „fiatalságáról”: a „Láthatár”. Ez a „világpolitikai” revue bevallotta a „Huszedik század” irodalompolitikai irányához csatlakozik.

*

Annál nagyobb lendülettel támadja a Nyugat irányát a kolozsvári „Korunk”, amelyben Raith Tivadar ezeket írja: „A magyar irodalom rettenetes válságba került. A már meglévő folyóiratok hősiesség után sorra megszűnnek s maga a Nyugat, a háború előtti kor reprezentánsa s a háborús kor tekintélyes folyóirata is hanyatlásnak indul. Régi írói elhagyják; Ady Endre halott, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes a kenyérgondtól úzve napilapokba dolgoznak. Szabó Dezső pedig nyíltan szembefordul a Nyugattal, amelyben csak nagy ritkán jelenik meg már egy-egy írása a régi reprezentánsoknak. Az ő helyükbe egy új epigongeneráció kerül, amely nagy elődeinek formai és szellemi kincsét váltja aprópénzre. Ady-ét Zsolt Béla, Babits-ét Szabó Lőrinc Petőfiét s a népdalokét Erdélyi József. Sokkal komolyabb jelenség a Babitstól induló és a francia neokatolicizmus által termékenyült Sárközi György ... A Nyugat e hanyatlásának oka abban a konzervativizmusban keresendő, amellyel a lap szerkesztői a haladó magyar irodalommal szemben állanak. A L'art pour l'art az az utolsó művészeti megnyilvánulás, amelyet ők még appreciálnak s a Ma íróinak formalista jellege az, ami bizonyos fokig még nálunk megértésre talál. A háború utáni generáció azonban a materialista világnézetű s épen ezért formalista generációval szembefordulva spirituális alapon áll s ép ezért a mondanivalóra helyezi a hangsúlyt”.

*

Az új folyóiratokról Oláh György írta a „Magyarság” márc. 13-i vezércikkében ezeket a megszívlelésre méltó sorokat: „Nézzük meg azokat a folyóiratokat, melyek az utolsó hetekben keletkeztek egymásután, azzal a jelszóval, hogy majd a legújabb nemzedék törekvéseit dokumentálják. Mintha nem is lett volna összeomlás, nem történt volna nyolc év óta semmi, hatot is átlapozhatsz ezekből az új folyóiratokból, anélkül, hogy egyetlen szót találnál bennük magyar fájdalomról, új nagy magyar célokról. A szépirodalom meg vagy a bolsevik esztétika határán szédeleg, vagy olyan, mintha egy régi-régi Nyugat lapjairól olvasnánk, tele idegenszerűségre valló törekvéssel, műintellektualizmussal és mesterkedéssel. Csodálatos, mennyire nem tud ez a nemzedék szabadulni a Nyugat és az Ady-epigonok szuggesztíójától. Akármennyire mély és komoly fájdalmak élnek is a mai műveltebb fiatal költőkben a nemzet sorsa miatt, ha szépírói tollat vesz a kezébe, mindig egy fordított kánaáni csoda történik, valami furcsa, izetlen világpolgári pacifizmus vize lesz a nemzeti érzés tüzes borából, sehol egy igazi nagy cél és nagy reformtörekvés. Valahogy kinosan és félszegül folyton európai igyekszik maradni, nehogy műveletlennek lássék. Mit várhatunk attól a fiatalságtól, mely tükrében, az irodalomban, ilyen arcot mutat? Lehet ugyan, hogy csak a tükör torz, de csak torz nemzedéknek lehet torz irodalma”.

*

Akiknek szemei vannak az olvasásra, azok olvassák el azt a metsző akribéiával készült nekrológot, amit Förster Aurél írt Hegedűs Istvánról a Philologiai Közöny 1926. évfolyamának 4–6. füzetében, amelyből ezeket az igéket vesszük föl: „Végző pihenőre tért immár tudományunk fáradhatatlan Proteusa ... pályája nem a szaktudás egyenesvonalú, fegyvelmezett fejlődésmenete, hanem sokfelé kanyargó, ideálok után kapaszkodó ösvény. Őt nem érthette az a szemrehányás, hogy könyvei mellett megfélemedezett az életről ... Elméje nem volt prizma, amely a hellén nap sugarát elemeire bontotta ... A tanszéken, amelyre őt a körülmények hatalma emelte: ... Maradandó emléket vitt magával mindenki, aki csak egy órájára is betévedt, mert tanúja lehetett a fantázia és lelkesedés olyan gátszakadásának, amely ellenállhatatlanul sodort el minden kételkedést és kritikát ...”

*

Páris városának érdemes tanácsa elhatározta, hogy a „Guillaume Budé-Társaságot” évi háromezer frank szubvencióval támogatja, és pedig azzal a megokolással, hogy szükséges segíteni a humanizmus tanulmányozásával és propagálóival foglalkozó tudósokat. A tizenhatodik századi francia humanistáról elnevezett társaság munkája nem a zajos nyilvánosság előtt folyik. De ez a szorgalmas társaság publikálja évről-évre a klasszikus latin-görög írók kétnyelvű kiadásait, ami nemcsak a szaktudomány, hanem a klasszikus kultúra fönntmaradása szempontjából is tiszteletreméltó teljesítmény. Guillaume Budé hívei – akiket nálunk Janus Pannonius, Dudith András vagy Bornemisza Péter követőinek lehetne nevezni – ideális célt tűztek csöndes

munkálkodásuk elé és annál nemesebb volt a gesztus Páris városának érdemes tanácsa részéről, mikor elhatározta, hogy a „Guillaume Budé-Társaságot” évi háromezer frank szubvencióval támogatja.

*

Rainer-Maria Rilke-t kötelességszerűen elparentálta a magyar sajtó is: impresszionista nekrológok, amik a távirat nyomán a szerkesztőségek éjjeli munkája közben készültek. Nem is csoda, hogy hamarjában kiki a magáét találta meg az elhunyt német költő kincsei között ... A katolikus Nemzeti Ujság szerint a szerzetesi alázatnak és az egyszerűség aszketizmusának megtestesítője volt Rainer-Maria Rilke. Romantikus és misztikus, aki a hit káprázatos templomcsodáit zsúfolta tele szentek és martirok ikonjaival ... Költeményeiben transcendentális fény lobban, olyan ódon kathedrálisok sejtelmes derengése kéklük. Áhítatos megilletődés aranyos tornyú templomok ragyogása stb. stb. Mi sem természetesebb ezek után, hogy a radikális Magyar Hírlap „Ady Endre német bajtársává”, a huszadik század (nomen omen) legnagyobb harcosává teszi meg az áhítatos Rainer-Mariát. Hajótörött ember, nyugtalan ember. Izzóan mély, belülről áthevített, csillogóan erős szívfoltok ... A modern-konzervatív Magyarság meglepő szűkszavúsággal regisztrálja az ügyet. Eredeti gondolata, hogy Rilke ugyanúgy hiánytalan kifejezője a nagy szellemi kultúrával átítatott mai németiségnek, mint Ady lírája a lét nagy kérdéseivel vívódó magyarságnak. A szintelen Pesti Hírlap egy egész kolumnát szentel a szomorú eseménynek, kiérezhetően szakértő kritikus tollából. A József-körúton hiánytalanul „német” Rilke a Berli-ni-tér közelében már „nemzetközi” géniusz lesz, a kozmopolitizáció megtestesült példaképe, dekadens művésze a L'art pour l'art-nak (tehát nem tagja többé az Ady-Rilke-féle bajtársi szövetségnek), világtól elvonuló pacifista, a Szépséget bálványozó esztéta, utolsó szelíd mohikánja a költői Elefántcsonttoronynak Mi sem természetesebb, mint hogy a Magyar Írás (1927:34.) szerint Rilke „bizonyos fokig már az exresszionizmus kezdetét jelentette”. Rilke nem volt próféta a saját hazájában, mert hiszen Prágából jött és szívének minden dobbanásával a francia szellemnek jegyezte el magát. De nálunk – halála után – még próféta lehet belőle: úgylátszik minden ízlés és szellemi irány megtalálja benne a maga prófétáját.

*

Baumgarten Ferenc magyarországi születésű német esztétikus meghalt és nagy vagyonát, amelynek évi kamata mintegy ötvenezer pengőre rúg, írók támogatására hagyta. Amennyire a sajtóban megjelent közleményekből kivehető, a nagylelkű alapító intenciója az volt, hogy nem épen az elismert tehetségeket, mint inkább a küzdő és meggyőződésükért üldözött írókat jutalmazza. Az alapítvány jövedelme fölött Babits Mihály rendelkezik. Kívánatos volna, ha az alapítvány jutalmazottjai olyanforma akadémiába szervezkednének, mint a Goncourt-díj nyertesei. Arra is lehetne módot találni, hogy ne csak írókat támogassanak, hanem tegyék lehetővé bizonyos munkák megjelenését is, mert mi lesz a tehetségtelen, de „bátor” íróból, ha munkája nem is tud napvilágra jutni? Egyébként féltő, hogy a Baumgarten-díj hírére nagyon meg fog szaporodni a „bátor” írók száma.

*

A Revue de Genève 1927. évf. februári számában Albert Thibaudet tollából érdekes megjegyzéseket olvasunk az Irodalmi Kritikáról. Az irodalmi alkotás elengedhetetlen föltételét a formai újításban látja Thibaudet: „Valamely műfajt művelni annyit jelent, mint hozzátenni valamit ahhoz a műfajhoz. Hozzáátétel pedig nem annyi, mint alkalmazkodás a műfaj meglévőseihez, hanem: változtatás, túlféjlődés. A művész akkor alkot, ha a meglévő műfajhoz hozzátesz valamit. A művészet belső ösztöne nem a hasonulás, hanem az elkülönbözés felé hajtja”.

*

A Jahrbuch der Philologie II. kötetében E. Lorck a nyelv és az értelem viszonyáról közöl érdekes tanulmányt, amely ezekkel a szavakkal végződik: „Az értelem a legkevésbé van hivatva a nyelv lényegének interpretálására ... Azokat az erőket, amik a nyelvi eszközt teremtették és amik a nyelvben szunnyadnak – képzelet, akarat, érzelem – az értelem nem fedezheti föl és nem ítélni meg. Az értelem a nyelvvel, mint lelkes jelenséggel, éppennyolyan idegenül áll szemben, mint amilyen tanácstalan, ha egy lírai költemény kerül eléje”.